

עצת יתרו למשה - האם משה הזדקק לעצתו?

שמות יח (יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב. (יד) וַיֵּרָא חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מַה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֹּקֶר עַד עֶרֶב. (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתְּנוֹ כִּי יָבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים. (טז) כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר בָּא אֵלַי וְשֹׁפֵטֵי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתַי. (יז) וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה. (יח) נָבֵל תִּבְלַגְּם אַתָּה גַם אַתָּה גַם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כִבַּד מִמָּךְ הַדְּבָר לֹא תִוָּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ. (יט) עֲתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אֵינְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֲיִהְיֶה אַתָּה לָעָם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶת אַתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים. (כ) וְהִזְהַרְתָּ אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ. (כא) וְאֶתְהָ תִּחַזֵּק מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אָמַת שְׁנָאִי בְּצַע וְשִׁמְתָה עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת. (כב) וְשֹׁפֵטוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהִיָּה כָל הַדְּבָר הַגָּדֹל יִבְיֹאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם וְהִקְלָה מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אֶתְהָ. (כג) אִם אַתָּה הַדְּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצֹנֶךָ אֱלֹהִים וְיִקְלַת עֲמִד וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹתָ יִבְיֹאוּ אֵלֶיךָ וְנִשְׂמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר. (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר. (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רֵאשִׁים עַל הָעָם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת. (כו) וְשֹׁפֵטוֹ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדְּבָר הַקָּטָן וְיִבְיֹאוּ אֵל מֹשֶׁה וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם. (כז) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֲרָצוֹ.

- האם יתרו צדק בעצתו?
- אם כן, למה משה לא חשב עליה בעצמו?
- אם לא, למה בעצם זאת לא היתה עצה טובה למנות שופטים, ולמה בכל זאת כתוב שמשה שמע בקולו?
- למה סיפור זה בכלל נכתב - מה מלמדינו?
- האם מותר לייחס חסרון למשה?

גישה 1. יתרו צדק - חסרון במשה מנע ממנו להבחין בעצמו בצורך למנוי שופטים

רלב"ג שמות י"ח תועלות י"ד-ט"ו

התועלת הי"ד הוא להודיע עוצם שקידת משה בדבקות הי"ת עד שמרוב שקידתו בזה היה שוגה בדברים. ולזה ספר כי משה, עם הפלגת חכמתו, לא הפנה לבו להתישב בענין שפטו את העם, איך ישלם זה באופן יותר נאות לו ולעם. עד שהישירו אל זה יתרו חותנו. ולזה בא הספור בזה המקום, לא לפחות מעלת משה, כי זה הוא הפך כוונת התורה, כי התורה פרסמה במקומות רבים עוצם מדרגת משה. והיה ראוי להיות כן, כדי שיאמינו לדבריו יותר.

התועלת הט"ו הוא במדות, והוא שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה ולעזוב עצתו כשלא היתה טובה כמוה. הלא תראה כי משה רבנו ע"ה, עם רוב שלמות וחכמתו, עזב עצתו מפני עצת יתרו, להיותה יותר טובה ממנה.

רש"ר הירש שמות י"ח כ"ד

כה קטן היה שיעור קומתו של משה עצמו כמחוקק, וכה דל היה כושרו כמארגן, עד שהוצרך ללמוד את ראשית היסודות של מוסד ממוסדות המדינה מפי חותנו. האיש משה עמל ויגע עד לעיפה ולא הסדיר מעצמו מוסד כה **מתקבל על הדעת**, או מוסד דומה לו, שהיה טוב לעצמו, לעם ולענין. איש זה, שנזקק לעצתו של יתרו במינוי השופטים, **לא הוא בדה מלבו חוקים ומשפטים ונתנם לעם**. איש זה לא היה אלא נאמן בית ה', ורק את דבר ה' הגיד לעמו, ותו לא

• למה לפי רלב"ג ולפי רש"ר הירש, משה לא חשב על רעיון מנוי השופטים בעצמו?

• למה סיפור זה נכתב בכלל לפי רלב"ג ולפי רש"ר הירש – מה ניתן ללמוד ממנו?

גישה 2. שניהם צדקו (אבל היתה ליתרו תובנה שנעלמה בשלב זה ממשה)

עקידת יצחק

אמנם סבת עמידת העם עליו מבקר עד ערב, וצורך העצה היא של יתרו, לדעתי היה להיות זה קודם מתן תורה, שעדין לא נתן להם סדר המשפטים אשר ישפטו בהם, שאם אמרו (סנהדרין נ"ו ע"ב) שבת ודינין במרה איפקוד, ודאי על דיני השבת עצמו אמרו, או קצת דינים חלקיים, שעליהם אמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורותי, אבל דיני ממונות וחבלות בכלל אחר כך נתנו להם, שנאמר (שמות כ"א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניו וגו', כל הפרשה כלה וכן בשאר פרשיות התורה. והנה לזה הוכרח משה רבינו בתחלת ענינו לשפוט את העם בכל עסקיהם, ובכל משאם וריבותם, כפי אומד דעתו ושקול סברתו, כמנהג קצת מלכים ושופטי ארץ, ולא היה רחוק בעיניו שישארו על כך, כיון שאפשר להם ליסד חקים ומשפטים כיתר העמים, עד שנתערר על הצורך על ידי חמיו, כמו שיבא במה שאחר זה:

וזה היתה סבת כל הקושי וכל הכבדות הנמצא בענין ההוא וזה כי להיותו שופט משקול הדעת ומסברא, הנה לא היה יכול למנות דיינים ושופטים תחתיו, כי לא יסמוך עליהם אם יכונו אל היושר כמוהו, או אם יטו המשפט לדעת לסבה מן הסבות, או שמא לא יקבלום עליהם הכתות, כי ירצו ללכת אחרי בית דין יפה, ובזה היה הוטל עליו כל הטורח ההוא. והנה נוסף עליו כבדות אחר מזה הצד, והוא כי כאשר ישפוט השופט מדעת עצמו, כל אחת מהכתות תחשוב שמרצונו הוא מחייב ומזכה, לא מדרך החיוב, ולזה הכתות המתחייבות בדינו לא יקבלו בסבר פנים יפות, ויפקקו תמיד בדינו, ... וכל זה מה שיחייב שיפליג השופט עמהם בהטעים להם דבריו, עד שיתיישבו על הנדון, וכולי האי ואולי, עד שיצא היום כולו או רובו בדינים מועטים, כי לשתי אלו הסבות יחייב שיעמד העם על משה מבקר עד ערב...

ולהסיר הסבה מעקרא, אמר עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה לעם וגו', והכוונה שלא ישפוט אותם משקול דעתו וסברתו, כמו שהיה עושה להם עד הנה, אבל שישתף בדיניהם מצות הש"י וגזרתו, עד שהוא לא יהיה השופט להם, אבל המוליך דבריהם לפני הא-להים ומביא משפטם אליהם, וזה יהיה כשידרוש טרחם ומשאם, כי על כרחם יקבלו עליהם את דין שמים בלי ערעור ופקפוק.

... ואומר כי כאשר יהיו על זה האופן מקדימת הידיעה בדינים, יהיו הדיינים בקיאים בהם ושפוטו את העם בכל עת. והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך וגו', שאי אפשר שלא יקשה עליהם דבר ממה שלמדתם ותצטרך ללמדם. אמנם הדבר הקטון ישפטו הם מעצמם ...

וחתם עצתו באומרו אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמוד וגם כל העם וגו', ביאר כי עצתו זאת היא נכונה מאד, אבל שהיא תלוי במה שיצוה אותו הא-להים על אלו הדינים על האופן הנזכר...

וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר, שומע לעצה חכם (משלי י"ב), רצוני, חכם כמו הנותן אותה למה שנתיישרה בלבו והשתדל לקיימה. אמנם לא עשה כן מיד כמו שחשבו הראשונים, כי ראשונה קבלו את התורה, שאחר מתן תורה מיד נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניו, כאלו משיב על דברי יתרו שאמר איעצך ויהי א-להים עמך, וצוך א-להים ויכלת עמוד וגו'. ואחרי כן בחר אנשי חיל מכל ישראל ויתן אותם ראשים על העם שרי אלפים וגו' ...

והנה אם יקשה לבך על זה, תאמר איך יתכן שעל פי עצתו של יתרו נתנו הדינים לישראל, והלא התורה כלה כהויתיה קדמה לעולם תתקע"ד דורות (שבת פ"ח ע"ב), גם אתה אמור לו איך היה מינוי הדיינים על ידו, והלא כך כתובה לפניו במרום. ועוד מה תאמר מדין בנות צלפחד (במדבר כ"ז) ואנשי פסח שני (שם ט') וכיוצא. אלא שכבר יש לנו תשובה נכונה על ידי זה מפי חז"ל שאמרו (סנהדרין ח' ע"א) על כל כדומה לו, ראויה פרשה זו ליכתב על ידי משה ככל התורה כלה, אלא שנאמרה על ידיהן, שמגלגלין זכות ע"י זכאי, וכן על זה האופן נתגלגלה חובה על ידי חייבים במקושש (במדבר ט"ו) ובמקלל (ויקרא כ"ד) והדומים. וכן זכה יתרו שנתיתרה פרשה זו בתורה על שמו. וכבר היה משה בלתי חושש לחסרונו, כמו שלא היה מקפיד על הדינים ההם, עד שבא לו הצורך אליהם, ובא יתרו והעיר(ה) על צרכה, וגם רוח המקום נוחה הימנו, כדי שירגישו תועלת החלק הזה מהמשפטים היותו א-להי, נוסף על שאר התועלות שיזכרו בפרשת משפטים (שער מ"ו) ב"ה. ומעתה הכל שריר וקיים

•למה לפי בעל עקידת יצחק, משה לא מנה שופטים? למה היה צורך שמשה ישפוט את כולם בעצמו?

•במה היה תלוי יכולתו של משה לחלוק את אחריות השיפוט עם אחרים?

•קרא את הפסוקים של עצת יתרו – באיזה פסוק ובאלו מילים הוא מזכיר את הבסיס לכל דבריו (לפי הבנת פירוש זה) – שהוא צווי ה' לבני" את הדיינים ומשפטים?

•לפי בעל עקידת יצחק, האם משה ידע שה' עומד לתת לבני" משפטים כחלק ממצוות התורה?

•לפי העקידת יצחק, על פי עצת מי ניתנו המשפטים ודיינים לבני"?

•אלו דוגמאות מביא בעל עקידת יצחק למצוות שנתווספו בתורה רק כשמישהו העיר על צרכם?

•איזה קושי יש בדברי בעל עקידת יצחק? אם כל עצת יתרו מבוססת על "וצוך אלקים (פס' כ"ד)", למה הזכיר פרט בסיסי זה רק בסוף?

גישה 3. יתרו טעה

רש"י שמות י"ח:י"ג

ויהי ממחרת - מוצאי יום הכיפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר (פסוק טז) והודעתי את חקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם, שהרי ב"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות, ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכיפורים.

חזקוני שמות י"ח:י"ג

ויהי ממחרת לפי הפשט ממחרת יום הסעודה כי ביום הסעודה היה טרוד לכבוד חותנו ולא היה לו פנאי לישיב בדין עד למחרתו.

אברבנאל שמות י"ח

... ומי לא ידע בכל אלה שראוי שיהיו השופטים אנשי חיל, יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע, שהוצרך יתרו ללמדו לאדון הנביאים וגדול החכמים משה רבינו עד שנאמר וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר? וכבר רבים דברו על זה מאד כנגד אדון הנביאים שהיה חסר בהנהגה המדינית, ומהם אמרו שמפני התבודדותו בבבואה היה בלתי מרגיש בחכמת המדות. והוא שקר, כי שלמות מדותיו יורו על חכמתו בהם. והש"י איך לא למדו דעת ותבונה קלה כזאת...

ואומר כי בהיות שיתרו בא קודם מתן תורה היה יושב משה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב ולא היה ממנה אנשים אחרים לשופטם לפי שעדיין לא נתן להם תורה ונימוס שישפטו בו כי מה שניתן במרה מעיקרי הדינים למשה איפקוד ועדין לא צוהו השם שיתן הדין ההם לישראל עד פרשת ואלה המשפטים כמו שביארתי. ומפני זה הוצרך משה רבינו בתחלת ענינו לשפוט את העם בעצמו לפי שאדם אין שידע עיקרי הדין האלהיים לדון בהם עדין וגם לא רצה שישפטו את העם שופטיהם באומד הדעת וסברא לפי שידע שירבו הקטטו' בישראל ותמיד יערערו ויפקקו בדיניהם ויאמרו המתחייבים בדין הורוני מהיכן דנתוני וכן שמפני איבה ושנאה או לסיבות אחרות חייבו והצדיקו את בעלי דינם... ובזה יבואו כלם למשה כי ירצה כל אחד ללכת אחרי ב"ד יפה ולשמעו הדין מפיו והדרה קושיא לדוכתה מהטורח והעמל למרע"ה במשפט העם. ומפני זה משה רבינו לדעתו **שבעוד ימי מעטי' יקבלו את התורה כמו שיעדו יתברך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וצוהו יתברך המשפטים אשר ישים לפניהם היה דעתו שאז אחרי קבלו התורה והמשפטים בהיות לפניהם סדר ונימוס המשפטים כשולחן ערוך ימנה את השופטים לשפוט אותם לא באומד וסברא אלא ע"פ החוק והמשפטים שישים לפניהם מאת ה'.**

אבל יתרו לא היה יודע מזה דבר וחשב שמה שהיה עושה משה לצורך שעה כן יהיה תמיד ולכן תפשו בזה ואמר לו נבול תבול ויעצו שימנה שופטים שישפטו כפי האומד כאשר היו נוהגים במדין וגם היום נוהגי' כן בכל ארצות הישמעלים ולזה צוהו שיבחר אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע ולא אמר שיהיו חכמים כי לא חשב שיהיה להם תורה שידינו בה. ומרע"ה כדי לכבד את חותנו ולהיות סוד ה' ליראיו לא הגיד לו ענין התורה שהיו עתידים לקבל ולא התוכח עמו על מנהגו בשופטים אם טוב ואם רע. אבל שמע דבריו והשיבו שכן יעשה. האמנם לא עשה הדבר מפני עצמו לפי שכל אשר יעצו היה בלב משה לעשותו אבל בזמן ובאופן הראוי... ומפני זה בספור משנה תורה יחס משה מנוי השופטים לעצמו ולא לעצת יתרו ואמר שעשהו אחרי מתן תורה כי כן היה האמת עם היות העצה קודם אליה וזה הוא שנאמר שם ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה וגו' ואומר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל וגו' לפי שאז מנה השופטים לא קודם מתן תורה...

שד"ל שמות י"ח:כ"ד

אין ספק שאם היה מתחיל הנהגתו דרך שררה ולא היה מתראה אל העם ושומע דבריהם כקטון כגדול, לא היה לב העם נוטה אליו ולא היו מקבלים תורתו ומצוותיו; לפיכך לא אמר לו ה' שיעשה הדבר הזה, רק הניח לו שיעשהו אחר שכבר ניסו העם את לבבו ואת דרכיו ודבקו בו.

- לפי כל המפרשים האלו, יתרו הוא זה שטעה. המחלוקת ביניהם היא במה טעה. האם טעותו היתה בהערכת הבעיה (כי בעצם לא היתה בעיה בכלל) או בפתרון שלו לבעיה (שלפחות בשלב הזה עוד לא היה ניתן ליישום). חלק את ארבעת הפירושים האלו לשתי קבוצות: אלו מהם שוללים את הבעיה ואלו מהם שוללים את הפתרון?
- מה היתה סיבת עומס היתר לפי רש"י? לפי חזקוני?
- אברבנאל ביסס את דבריו על פירוש בעל עקידת יצחק: במה הוא הסכים עם בעל עקידת יצחק? במה חלק על דבריו? לפי בעל עקדת יצחק, מי לא ידע שעוד מעט בנ"י יקבלו את המשפטים של התורה? מי לא ידע על כך לפי אברבנאל?
- לפי אברבנאל, מתי יישם משה את עצת יתרו?
- לפי אברבנאל, למה בספר דברים ייחס משה את מנוי השופטים לעצמו ולא לעצת יתרו?